

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.4>**О. Дяковський,**

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
докторант кафедри публічного права
Державного податкового університету

А. Габрелян,

кандидат юридичних наук,
докторант
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
старший партнер
Адвокатського бюро «Олега Пилипченка»

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Поширення цифрових мереж по всьому світу загалом спрощує швидке і цілеспрямоване розповсюдження дезінформації та в деяких випадках також недостовірної інформації. Наприклад, маніпуляція інформацією або її виривання з контексту відбувається з різних міркувань та для впливу на громадські обговорення. Завдяки принципу функціонування соціальних мереж, що базується на простому поширенні повідомлень, неправдива і оманлива інформація може швидко поширюватися, охоплюючи широку аудиторію. Важливу роль у цьому процесі відіграють користувачі, які активно розповсюджують таку інформацію. Ба більше, існує багато «фальшивих акаунтів», з яких неправдива інформація розповсюджується на різних платформах. Часто це відбувається автоматично за допомогою так званих «ботів».

Відповідно, комплексне розуміння специфіки функціонування інформаційного простору, а саме дезінформації є ключовим в ході пошуку оптимальних способів реагування та створення фактично безпечного середовища, що є оптимальним з точки

зору свободи вираження поглядів, гарантованої ст. 10 Європейської конвенції з прав людини [1].

Аналогічна позиція прослідковується в контексті аналізу наукових робіт таких вчених як В.Т. Бондар, який опрацьовує кращі іноземні практики щодо протидії онлайн дезінформації [2]; Б. Гривнак, І. Лопушинський, І. Сапіжак, які здійснюють дослідження дезінформації [3]. Цінними вважаємо напрацювання В.І. Маляренко, де аналізуються поняття фейків та дезінформації, пропонуються авторські способи протидії дезінформації в Україні [4].

Метою статті є розкриття основних засад та принципів протидії дезінформації, дослідивши ефективні стратегії та методи, що використовуються для виявлення, аналізу та нейтралізації «фальшивої інформації» в цифровому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Досягнення оптимального балансу між свободою слова, закріпленою у ст. 34 Конституції України [5] та забезпечення національної безпеки у інформаційному полі – теоретично і практично складне завдання. Відповідно, в Україні діє ціла низка нор-

мативно-правових актів, які встановлюють обмеження і заборону на поширення певної категорії інформації. До прикладу, у ст. 123 Закону України «Про медіа» міститься пряма заборона поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України [6]. Водночас слід зазначити, що цей відносно новий закон слугував одним із ключових способів реагування на виклики у формі зовнішньої агресії. На виконання ст. 126 цього ж Закону, Міністерством культури та інформаційної політики України на підставі звернень Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення створено Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці [7].

Передбачуваним стало внесення змін та доповнень й в інші нормативно-правові акти, стосовно заборони розповсюджувати та демонструвати фільми, які популяризують органи держави-агресора або радянські органи держбезпеки (ст. 15-1 Закону України «Про кінематографію» [8]), ст.ст. 28 і 28-1 Закону України «Про видавничу справу» забороняє поширювати продукцію ідентичної тематики та передбачає дозвільний режим на ввезення видавничої продукції із території держави-агресора відповідно [9]. На противагу всім переліченим табу, слід наголосити на тому, що Україна декларує та намагається дотримуватись заборони цензури, регламентованої ч. 3 ст. 15 Конституції України [5], ч. 3 ст. 4 Закону України «Про медіа» [6], ч. 1 ст. 24 Закону України «Про інформацію» [10]. Згідно перелічених Законів, під цензурою, яка забороняється, розуміється будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюдjuвача, узгоджувати інформацію до її

поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Разом з тим, така заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації [10].

Отже, ми можемо сміливо констатувати, що держава наділена окремими механізмами впливу як на суб'єктів поширення дезінформації, так і на власне самі неправдиві (спотворені) відомості, проте в умовах масштабів та швидкості її розповсюдження залучені ресурси є недостатньо дієвими. Подібні дії є реактивними та ситуативними, обмеженими законодавчими змінами без потужної організаційної роботи. Зокрема, це стосується прикладів, які зводяться до продовженого активного споживання українцями іноземного контенту. Так, за результатами опитування, проведеного центром Разумкова у 2023 році, ставлення українців до культури російського контенту бойкоту розділилося: масово таку ідею підтримало лише 39,4%. Решта, до прикладу 13,9% цілком підтримують проведення заходів із росіянами у тому випадку, якщо останні засудили дії агресора, а 14,4% дотримуються думки, що українці не мають уникати участі у подіях, в яких беруть участь представники країни-агресора [11].

Окрім органів державної влади, відчутною є потреба у більш активній діяльності громадських організацій, зареєстрованих відповідно до вимог Закону України «Про громадські об'єднання» [12], що беруть участь у діяльності з підвищення достовірності інформації за рахунок освітніх кампаній інформації та опікуються підвищенням медіа грамотності громадян. Кампанії з підвищення медіа- та інформаційної грамотності та заходи з розвитку у громадян навичок відповідального споживання масової інформації (особливо в цифрових сфе-

рах) стали популярною стратегією боротьби з дезінформацією.

Варто зазначити, що оброблення великої кількості інформації нерозривно пов'язано з обігом персональних даних, адже будь – яка інформація містить в своїй сукупності персональні дані котрі можуть ідентифікувати фізичну особу за різними критеріями, тому дотримання законодавства у сфері персональних даних може зменшити випадки дезінформації або запобігти порушенням у даній сфері.

Зважаючи на вищевказане, дослідження питання виокремлення принципів протидії дезінформації передбачає комплексний аналіз способів дезінформування, якими оперують зацікавлені особи. Вибір конкретного методу напряму залежить від оперативної обстановки та поставлених цілей. У сучасних наукових дослідженнях розрізняють шість ключових принципів:

– «класифікатори» – підхід до розподілу дезінформаційних повідомлень таким чином та у спосіб, що ґрунтується на заздалегідь визначених подібностях;

– «сітка» – принцип, який діє переважно у роботі каналів, створених в месенджерах (Telegram, Viber, Facebook). Зокрема, мова йде про єдиний центр управління, який просуває ідеї та концепції через різні канали розповсюдження дезінформації. Наголосимо, що із початком повномасштабних військових дій на території України зросла кількість цифрових мереж, яка активно публікує невідтверджені політичні та військові інсайди. Відповідно, подібного роду публікації переповнені суб'єктивним баченням стосовно відносин України із США, Європою, Росією, що безсумнівно мають дезінформаційні наративи. Канали-інфотерористи об'єднуються у мережі задля оперативного поширення неправдивих (необ'єктивних) даних з-поміж більшої кількості аудиторії;

– «риторичне питання» як принцип та окрема техніка у дезінформації, котра зводиться до застосування (на перший погляд) безапеляційних спотворених фактів шляхом підведення до запитання, яке не потребує відповіді;

– «принцип психологічного шоку». Мова йде про новину, що орієнтовно має викликати яскраву і бурхливу реакцію, яка здатна зруйнувати майже всі рівні психологічного захисту. За тим, слідує активне насадження тез і думок, які початково були виокремлені як ключові;

– «принцип контрасту» є логічним доповненням до попереднього принципу. Особливо виправдано її застосовують за умови, що тактика прямого нападу й звинувачень є відверто грубою. У такий спосіб надається очевидно негативна інформація. Пропагандистські структури оперують даним принципом тоді, коли слід відвернути увагу від поразки в сторону інших, досить часто не таких значних за масштабами подій;

– перекладання відповідальності – по праву вважається найпростішим способом уникнення потенційно негативних наслідків [3, с. 59].

Відповідно, якщо мова йде про чіткі механізми ідентифікації та реагування на дезінформацію, держава має взяти на себе обов'язок забезпечення прозорості даного процесу. Так, на даному етапі розвитку законодавства в Україні передбачено цивільно-правову, кримінальну та адміністративну відповідальність. У випадку із останньою можемо зазначити, що вона настає за поширювання неправдивих чуток, які здатні викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, і тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку (ст. 173-1 КУпАП) [13]. Зі свого боку кримінальне законодавство не орієн-

товане на оцінку факту достовірності інформації, а більшою мірою визначає ступінь загрози, яку вона в собі несе для суспільства (ст. 109, 110, 258-2, 295, 299 КК України) [14]. Саме тому, при виборі легальних та дієвих способів боротьби з дезінформацією в першу чергу слід керуватися відповідними принципами. Значні напрацювання в контексті аналізованого нами питання вийшли із-під егіди Європейської Комісії. Вони актуальні не лише на території ЄС, але являють собою бенчмаркові орієнтири у формуванні та реалізації інформаційної політики України [2, с. 5].

Принципи протидії дезінформації – це сукупність основоположних засад, методів та стратегій, спрямованих на виявлення, запобігання, зменшення впливу та нейтралізацію неправдивої або маніпулятивної інформації. Європейська Комісія вважає, що слід керуватися наступними:

Дотримання прав людини. В останні роки, коли проблемою поширення дезінформації стали займатися більше національних урядів, інтенсифікується ймовірність вжиття заходів реагування у вигляді правил, що порушують основні права людини. Законодавство, спрямоване на припинення дезінформації, може використовуватися як спосіб протидії, щоб заглушити голоси урядових опонентів, активістів, журналістів тощо. Розмиті, неясні юридичні трактування того, що слід вважати дезінформацією, можуть обернутися забороною на цілком законні висловлювання.

Партнерські зв'язки та співпраця. Боротьба з дезінформацією як з новою проблемою глобального значення, що стосується безлічі зацікавлених осіб і діячів, – завдання складне і може бути реалізоване тільки шляхом створення сильних партнерських зв'язків на всіх рівнях, підтримання духу відкритого співробітництва, обміну передовими методами, результатами досліджень та інноваціями.

Сюди включаємо заходи від взаємодії з глобальними платформами і форумами стосовно надання допомоги організаціям громадянського суспільства, що акумулюють важливий досвід, знання та рішення на місцевому рівні.

Наукова обґрунтованість. До останнього часу дослідження стосовно способів виявлення й протидії дезінформації обмежувалися в основному напрацюваннями вчених із США та Європи. Підтримка спеціальних наукових розвідок у місцевих умовах формування інформаційної екосистеми – важливий крок у розробці ефективних заходів реагування та залученні відповідних дійових осіб.

Всебічні заходи, що масштабують реагування. Оскільки фундаментальні причини поширення неправдивої інформації численні та різноманітні, ефективні заходи реагування на рівні програм і правил мають також бути всебічними, спрямованими на впровадження змін на кількох рівнях. Заходи реагування здатні поєднувати як онлайн-, так і офлайн-складові, і слід визнати, що проблеми, пов'язані з Інтернетом, можуть потребувати офлайн-рішень. Масштабованість вимагає залучення від самого початку партнерів з безлічі секторів, здатних співпрацювати з метою виявлення і подолання перешкод до масового вжиття ефективних заходів реагування.

Гендерна рівність. Вплив, який дезінформація здійснює, до прикладу, на жінок, та їхню потенційну роль як борців за недоторканність, необхідно також вивчати та враховувати при будь-яких ініціативах. Гендерно-диференційоване інформаційне забруднення здійснює особливо підступний вплив на представництво і сприйняття політиків, керівників та активістів жіночої статі. Такого роду динаміку необхідно чітко відслідковувати та вживати у її відношенні заходів.

Врахування факторупоточних конфліктів. Дезінформація нерідко

використовується для поглиблення наявних соціальних і політичних розбіжностей, здійснення політичного впливу. Слід притримуватися кредо «не нашкодь», уникаючи, щоб заходи реагування випадково призвели до посилення напруженості та ще більшого роздроблення або створення загроз для громадян. Ідентичний аналіз необхідно систематично проводити як до початку програмного циклу, так і в процесі його реалізації.

Дезінформація служить масштабнішим політичним цілям та амбіціям. Динаміка сил, що стоять за інформаційним забрудненням, може також перешкоджати зусиллям із розв'язання цієї проблеми. Як мінімум, обізнаність в окресленій сфері дасть змогу забезпечити, щоб заходи реагування були реалістичними з позиції дійсних очікувань від їх впровадження.

Не слід ототожнювати поняття «принципів» із способами протидії дезінформації, де під останніми розуміють конкретні дії, методи та технології, які використовуються для виявлення, запобігання та нейтралізації поширення неправдивої або маніпулятивної інформації. Як правило, з-поміж способів розрізнять: спростування хибних заяв до того, як вони встигнуть закріпитися у громадській думці; підхід «контрзвинувачень», де намагаються виправити невірні уявлення після того, як вони вже встановилися; підхід «контр-бренд», коли основна увага приділяється викриттю неправомірних дій дезінформатора і таким чином дискредитуються його неправдиві заяви тощо.

Висновки. Боротьба з дезінформацією неминуче створює ризик компрометації багатьох позитивних якостей нових технологій та інновацій в інформаційному середовищі, які продовжують відігравати важливу роль у підтримці залученості, інформованості та спілкування. Основні права на доступ до інформації, на свободу думок та їх вільне вираження,

а також на свободу преси потребують захисту. Зазначене ставить певні завдання у сфері технічних розробок, протидії дезінформації, законодавчого регулювання і вимагає, щоб будь-які заходи реагування вибудовувалися навколо прав людини. Норми, щодо ефективного створення системи заходів, в основі яких лежали б права людини, все ще перебувають на стадії опрацювання.

Відзначимо, що серед принципів боротьби з дезінформацією ключовими залишаються дотримання прав людини; партнерські зв'язки та співпраця; наукова обґрунтованість; всебічні заходи, що масштабують реагування; гендерна рівність; врахування фактору поточних конфліктів. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні кращих практик міжнародного співробітництва у сфері протидії дезінформації.

Стаття присвячена вивченню ключових засад та принципів протидії дезінформації. Мета роботи – розкриття способів мінімізації дезінформації, дослідивши ефективні стратегії та методи, що використовуються для виявлення, аналізу та нейтралізації недостовірної інформації в цифровому середовищі. З'ясовано, що інформація – це джерело влади і демократичні системи здатні розподіляти цю владу. В цьому відношенні можливість громадян відкрито поширювати, отримувати і порівнювати інформацію сприяє свободі, оскільки це, фактично, є використанням фундаментальних прав: свободи слова, зборів та об'єднання. Аргументовано, що достовірність інформації життєво необхідна для розвитку демократії.

Зазначено, що маніпуляція інформацією не є чимось новим для демократичних суспільств, але цифрові технології збільшили масштаб проблеми через те, що зловмисники отримали можливість анонімно впливати на громадську думку,

чим власне становлять загрозу достовірності інформації. Соціальні мережі посилюють наслідки через відносно низьку вартість та високу швидкість донесення інформації до великої аудиторії. Процесу часто сприяють автоматизовані системи, наприклад боти, які просувають матеріали користувачам згідно з даними про їхні особисті вподобання.

Наголошено, що держава наділена окремими механізмами впливу як на суб'єктів поширення дезінформації, так і на власне самі неправдиві (спотворені) відомості, проте в умовах масштабів та швидкості її розповсюдження залучені ресурси є недостатньо дієвими. Подібні дії є реактивними та ситуативними, обмеженими законодавчими змінами без потужної організаційної роботи, котрої дійсно бракує. Серед принципів боротьби з дезінформацією ключовими залишаються дотримання прав людини; партнерські зв'язки та співпраця; наукова обґрунтованість; всебічні заходи, що масштабують реагування; гендерна рівність; врахування фактору поточних конфліктів.

Ключові слова: дезінформація, цифрові ресурси, принципи, протидія, персональні дані, обіг даних, ідентифікація, дані фізичної особи, інформація, використання даних, обробка персональних даних.

Diakovskiy O., Habrelian A. Basic principles and principles of countering disinformation

The article is devoted to the study of the key principles and principles of combating disinformation. The purpose of the work is to reveal ways to minimize misinformation by investigating effective strategies and methods used to identify, analyze and neutralize false information in the digital environment. It was found that information is a source of power

and democratic systems are able to distribute this power. In this regard, the ability of citizens to openly share, receive and compare information promotes freedom, as it is, in fact, an exercise of fundamental rights: freedom of speech, assembly and association. It is argued that the reliability of information is vital for the development of democracy.

It is noted that the manipulation of information is not something new for democratic societies, but digital technologies have increased the scale of the problem due to the fact that criminals have gained the opportunity to anonymously influence public opinion, which actually poses a threat to the reliability of information. Social networks amplify the effects due to the relatively low cost and high speed of delivering information to a large audience. The process is often aided by automated systems, such as bots that promote content to users based on data about their personal preferences.

It is emphasized that the state is endowed with separate mechanisms of influence both on the subjects of disinformation dissemination and on the actual false (distorted) information itself, however, in terms of the scale and speed of its dissemination, the resources involved are insufficiently effective. Such actions are reactive and situational, limited to legislative changes without strong organizational work, which is really lacking. Among the principles of combating disinformation, the observance of human rights remains key; partnerships and cooperation; scientific validity; comprehensive measures scaling up the response; gender equality; taking into account the factor of current conflict.

Key words: disinformation, digital resources, principles, counteraction, personal data, data circulation, identification, data of a natural person, infor-

mation, use of data, processing of personal data.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.08.2024)

2. Бондар В. Т. Особливості інформаційної політики Євросоюзу з протидії онлайн дезінформації: досвід для України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2023. Вип. 9. С. 1–5.

3. Гривнак Б., Лопушинський І., Сapiжак І. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування», 2024. Вип. 1. С. 53–63.

4. Маляренко В. І. Крайці практики зарубіжного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. Інформація і право, 2021. № 3 (38). С. 21–27.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. Ст. 141

6. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023. №№ 47-50. Ст. 120.

7. Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці: офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України, 2024. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5903.html> (дата звернення: 07.08.2024)

8. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998. № 22. Ст. 114.

9. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР. Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 1997. № 32. Ст. 206.

10. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. № 48. Ст. 650.

11. Культура бойкоту: скільки українців підтримують бойкотування росіян та російського контенту. VisitUkraine.today. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1971/boycott-culture-how-many-ukrainians-support-boycotting-russians-and-russian-content> (дата звернення: 07.08.2024)

12. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. № 1. Ст. 1

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР), 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 25-26. Ст. 131.

15. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Реалізація принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право», 2024. Випуск 81(1). С. 168–179.

16. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Реалізація принципу змагальності під час судового розгляду. Аналітично-порівняльне правознавство, 2024. Випуск 2. С. 719–731.

17. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Організаційні проблеми реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2024. № 1. С. 328–340.

18. Kreminskyi O., Omelchuk L., Habrelian A., Matsiuk A., Diakovskiyi O. Legal regime of virtual currency in ukraine: current state, problems and prospects of regulation. Revista Relazes Internacionais do Mundo Atual, 2024. Vol. 1. № 43. P. 21–24.

